

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

П. К. Бечко, кандидат економічних наук

Л. В. Барабаш, кандидат економічних наук

С. А. Власюк, кандидат економічних наук

Н. В. Бондаренко, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті охарактеризовано сучасний стан і особливості фермерських господарств в Україні. Висвітлено існуючі недоліки фінансово-кредитного їх забезпечення. Наведено актуальний для адаптації у вітчизняну систему фінансово-кредитного забезпечення зарубіжний досвід державної та кредитної підтримки фермерських господарств.

Ключові слова: *фермерське господарство, сільськогосподарська кооперація, кредитні кооперативи, державна підтримка фермерських господарств, кредитна підтримка фермерських господарств.*

Постановка проблеми. Сучасне реформування вітчизняної аграрної галузі має на меті створення потужного механізму з провадження однієї з основних видів діяльності – сільськогосподарської. Оскільки аграрний сектор є основою продовольчої безпеки країни та однією з ключових складових національної безпеки, важливо у процесі перетворень правильно розставити пріоритети, що надасть можливість сформувати міцний, продуктивний і ефективний базис розвитку держави.

Попереднє перетворення аграрної сфери, яке відбувалося у дорадянський період, базувалося на підтримці приватного сектора, що в сучасних умовах призвело до появи нових організаційно-правових форм господарювання. Відтак результатом проведення аграрної реформи нині має стативідродження фермерських і сімейних селянських господарств.

Відомий аграрний економіст А. Чаянову 20-і роки минулого століття був прибічником збереження селянських господарств, як головної структурної одиниці в аграрному секторі виробництва, за умови широкого залучення їх до кооперації на перспективу [11, с.182]. У колишньому Радянському союзі був обраний інший шлях, який зводився до об'єднання селянських господарств шляхом колективізації у великі колективні господарства. У процесі

колективізації і подальшого соціалістичного будівництва сімейні селянські господарства, за даними дослідження А. Чаянова, були фактично ліквідовані, як такі, що не могли конкурувати з іншими формами господарювання. При цьому залишки сімейного господарювання у вигляді особистих підсобних господарств мали зовсім інше призначення та статус, порівнюючи з тими, які успішно функціонували до колективізації [10, с.87].

Нині, в умовах пошуку ефективного шляху розвитку вітчизняного сільського господарства, фермерські та селянські господарства набувають все більшої ваги. А відтак особливої уваги потребують і питання їх кредитного забезпечення та надання кредитних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні основи кредитного забезпечення та особливостей кредитування фермерських господарств висвітлювали у своїх дослідженнях П. Бечко, О. Непочатенко й А. Бурик [6]. Особливості провадження фінансово-кредитної підтримки підприємств аграрного сектору розглядали С. Власюк і Н. Бондаренко [2]. Окресленню джерел кредитного забезпечення підприємств окресленої галузі присвячено доробки С. Башлай [1]. Особливості провадження бюджетної політики, спрямованої на розвиток фермерства, висвітлював Г. Сидор [8], а загальне дослідження стану функціонування та тенденцій розвитку фермерських господарств знайшло відображення у доробках В. Гарбар [3]. Проте на даний час все ж варто констатувати відносно низький рівень уваги до фермерських господарств, хоча саме вони в майбутньому, як про це свідчить і світовий досвід, стануть пріоритетною й ефективною складовою аграрної сфери України. А відтак питання їхньої кредитної та державної підтримки є актуальним вже зараз.

Матеріали і методи. Проведення представленого дослідження здійснювалося за допомогою низки загальнонаукових і спеціальних методів: історичного – для окреслення прерогатив проведення реформування сільського господарства у минулому; порівняння – для вивчення можливості впровадження зарубіжного досвіду підтримки фермерських господарств у вітчизняних умовах; статистичного та графічного – при дослідженні умов і особливостей функціонування фермерських господарств; абстрактно-логічного – для формування висновків і пропозицій з оптимізації системи кредитного забезпечення фермерських господарств на сучасному етапі.

Результати досліджень. Заміна сімейного типу господарювання на колективний в аграрній сфері, як свідчить досвід, не вирішила проблеми створення конкурентоспроможного сільського господарства, що слугувало основною передумовою проведення аграрної реформи. Пріоритетним при проведенні останньої було створення передумов для розвитку

багатоукладності сільського господарства. Відтак селянські господарства, які прийнято називати ще й фермерськими, почали формуватися в Україні з кінця 80-х рр. Особливо масовим цей рух став після прийняття Закону «Про селянське (фермерське) господарство» [7].

За сучасних умов фермерські господарства є найчисленнішими в порівнянні з іншими організаційно – правовими формами господарювання вітчизняного аграрного сектору економіки. Про кількість фермерських господарств та їх структуру до загальної кількості суб'єктів господарювання різних організаційно – правових форм аграрного виробництва свідчать дані табл. 1.

Станом на 01.01.2017 р., в Україні нараховувалося 33682 фермерських господарства або 70,6% від усіх суб'єктів господарювання різних організаційно – правових форм аграрного виробництва, в той час як станом на аналогічну дату 2012 р. цей показник становив відповідно 34035 або на 353 одиниці менше.

Табл. 1. Динаміка та структура кількості суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм аграрного виробництва в Україні, за роками

Суб'єкт господарювання	2012		2013		2014		2015		2016		Відхилення, (+/-) 2016 р. до 2012 р.
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	
Господарські товариства	8235	16,7	8245	16,8	7750	16,8	7721	17,0	8700	18,2	465
Приватні підприємства	4220	8,5	4095	8,3	3772	8,2	3627	8,0	3752	7,9	-468
Кооперативи	848	1,7	809	1,6	674	1,5	596	1,3	738	1,5	-110
Фермерські господарства	34035	68,9	34168	69,7	33084	71,5	32303	71,3	33682	70,6	-353
Державні підприємства	296	0,6	269	0,6	228	0,5	241	0,5	222	0,5	-74
Підприємства інших форм господарювання	1781	3,6	1460	3,0	691	1,5	891	1,9	603	1,3	-1178
Усього	49415	100	49046	100	46199	100	45379	100	47697	100	-1718

Примітка. Джерело: [9]

Важливим показником функціонування фермерських господарств є їх забезпечення земельними угіддями. Результати дослідження щодо забезпечення фермерських господарств останніми свідчать, що на одне фермерське господарство в середньому за 2016 р. припадає 130,6 га сільськогосподарських угідь або на 11,5 га менше в порівнянні з 2014 р. (рис. 1).

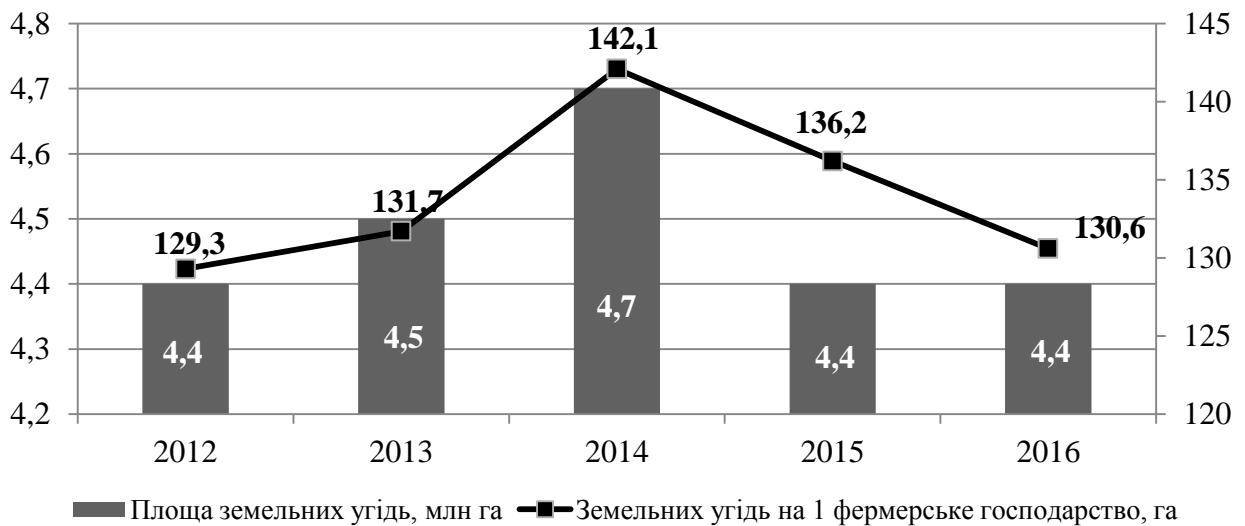

Рис. 1. Динаміка земельних угідь фермерських господарств у 2012–2016 рр.

Примітка. Джерело: [9]

Незважаючи на малочисельні земельні угіддя, що припадають на одне фермерське господарство, їх вагомість у національній економіці та роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни є суттєвою, що забезпечує стійке та ефективне їхнє функціонування.

Відтак виробництво сільськогосподарської продукції фермерськими господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь за досліджуваний період має тенденцію до зростання (рис. 2).

У 2016 р. фермерськими господарствами вироблено валової продукції у постійних цінах 2010 р. у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 498,1 тис. грн або на 115,5 тис. грн і 30,2 % більше, порівняно з аналогічним періодом 2012 р. У той же час, у порівнянні з сільськогосподарськими підприємствами, у фермерських господарствах виробництво сільськогосподарської продукції, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, суттєво менший і становить 64,2 %, а в 2016 р. – 71,2 % до загального обсягу виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Рис. 2. Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у постійних цінах 2010р. на 100 га сільськогосподарських угідь, тис грн.

Примітка. Джерело: [9]

Результати дослідження свідчать, що фермерські господарства здебільшого спеціалізуються на вирощуванні рослинницької продукції. Частка фермерських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції до всіх суб'єктів господарювання аграрної галузі незначна. У 2000 р. частка продукції рослинництва, виробленої фермерськими господарствами, в загальній структурі становила 3,1 %, а продукції тваринництва – 0,4 % (рис. 3).

Рис. 4. Частка фермерських господарств у виробництві продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р., %

Примітка. Джерело: [9]

У той же час, з кожним роком частка виробленої фермерськими господарствами продукції до загальної вартості продукції, виробленої всіма суб'єктами господарювання, зростає і в 2016 р., зокрема, обсяг продукції рослинництва склав 11,2 %, що на 8,1 в. п. більше, порівняно з 2000 р., а продукції тваринництва – відповідно на 1,6 в. п. більше.

Виробництво ж м'яса фермерськими господарствами у 2016 р. становило 56,3 тис. тонн, або 2,4% від загальної кількості виробленого м'яса всіма організаційно – правовими формами господарювання аграрної галузі, молока – 183,6 тис. тонн або 1,8 %, яєць – 95,3 млн. штук і 0,6 %, вовни 55 тонн і 2,6 %, меду – 124 тонни або 0,2 %.

Частка фермерських господарств, які реалізували на забій сільськогосподарські тварини в 2016 р., становила 2,8 % від загальної кількості суб'єктів господарювання всіх організаційно – правових форм; виробництва молока – 2,0 %, яєць 0,2 %. На початок 2017 р. показники тваринництва по фермерських господарствах були наступними: великої рогатої худоби – 105,7 тис. голів, або 2,9 % чисельності поголів'я в країні, корів – 39,9 тис. голів (1,9 %), свиней – 273 тис. голів (4,1 %), овець і кіз – 40,1 тис. голів (3,4 %), коней – 1,5 тис. голів (0,5 %), птиці – 2,1 млн. голів (1,0 %), бджолосімей – 5,3 тисячі (0,2 %).

Незначний обсяг земельних угідь, притаманний більшості фермерських господарств, суттєво впливає на собівартість виробленої ними продукції. Про це свідчать дані структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції фермерських господарств у порівнянні із сільськогосподарськими підприємствами (табл. 2).

Табл. 2. Структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції суб'єктів аграрного виробництва України, %

Рік	По сільськогосподарських підприємствах, всього				Фермерські господарства			
	оплата праці	матеріальні витрати	насіння і посадковий матеріал	мінеральні добрива	оплата праці	матеріальні витрати	насіння і посадковий матеріал	мінеральні добрива
2012	9,2	68,7	13,9	16,6	6,6	69,3	21,0	20,9
2013	7,6	69,7	13,5	16,6	6,5	69,1	18,8	21,2
2014	7,1	70,5	13,3	14,6	5,6	71,0	17,9	20,9
2015	5,4	73,7	12,5	19,2	4,3	74,4	16,9	25,6
2016	5,4	72,1	12,5	20,5	4,0	73,4	16,5	28,3

Оцінка структури витрат вітчизняних сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств характеризується однаковими тенденціями. Зокрема, як у сільськогосподарських підприємствах, так і у фермерських господарствах за аналізований період відзначається стійка тенденція зменшення частки оплати праці в структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. У 2012 р. частка оплати праці в сільськогосподарських підприємствах у структурі витрат складала 9,2 %, а в 2016 р. – на 4,1 в. п. менше. Аналогічний стан у фермерських господарствах, де частка оплати праці в загальній структурі витрат на виробництво зменшилася на 2,6 в. п. і складала в 2016 р. 4,0 %. Найсуттєвіші розбіжності між сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами за аналізований період мають місце у структурі матеріальних витрат, адже за аналізований період у фермерських господарствах матеріальні витрати, особливо за останні два роки, більші, в порівнянні із сільськогосподарськими підприємствами.

Зокрема, у фермерських господарствах у структурі загальних витрат частка витрат на мінеральні добрива в 2012 р. на 4,3 в. п. більша, порівняно із сільськогосподарськими підприємствами, а в 2016 р. – на 7,8 в. п. Причиною цього є те, що сільськогосподарські підприємства закуповують великі партії мінеральних добрив за прийнятними цінами, що фактично є недоступним для фермерських господарств.

З огляду на приведені дані, стає зрозуміло, що розвиток фермерства в Україні потребує державної підтримки, зокрема розроблення системи державної підтримки селянських (фермерських) господарств внаслідок того, що цей процес за нинішніх умов проходить складно, непослідовно і нестабільно.

По-перше, з огляду на те, що кошти для цілей підтримки сільськогосподарських виробників спрямовуються, як правило, єдиною сумою, а фермерські господарства мають незначну частку в загальному обсязі виробництва, неминує виникнення прагнення органів, що здійснюють розподіл коштів, і великих підприємств відсторонити фермерські господарства від отримання цієї підтримки.

По-друге, інфраструктура сільського господарства, яка створювалася протягом тривалого часу, була повністю орієнтована на обслуговування великих підприємств. У зв'язку з переходом до ринкових відносин, вона зазнала суттєвих змін, але створення нової велелася знову ж з орієнтацією на великі господарства. Це характерно як для виробничої, так і для фінансової сфер.

По-третє, досі панує переконання щодо недоцільності системи підтримки фермерських господарств, відокремленої від традиційних інститутів державної підтримки аграрної галузі.

По-четверте, за час існування фермерського сектору не були проведені наукові розробки щодо умов функціонування фермерських господарств.

По-п'яте, не узагальнено належним чином і не адаптовано у вітчизняну практику багатий зарубіжний досвід державної та іншої підтримки фермерських господарств.

Відтак ситуація, що склалася з державною підтримкою фермерських господарств, є однією з головних причин стагнації фермерського руху та низької ефективності цього сектора. Хоча варто відзначити, що, з метою розвитку фермерства в Україні, була розроблена «Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р [5].

Основними напрями покращення функціонування фермерських господарств, відповідно до представленої Концепції, є їх фінансова підтримка, що полягає у стимулюванні:

- створення нових і посилення конкурентоспроможності діючих фермерських господарств;
- розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- переходу фермерських господарств на виробництво органічної продукції (сировини);
- первинної обробки та переробки вирощеної продукції;
- розвитку тваринництва;
- розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства [5].

З розвитком ринкових відносин вітчизняні науковці досліджують зарубіжний досвід функціонування фермерських господарств і їх державної підтримки з метою адаптації таких напрацювань у вітчизняну практику. Однак, внаслідок чисельних обставин, такий зарубіжний досвід виявляється малоприслужним для його запровадження у вітчизняних умовах, незважаючи на те, що він має важливе значення для вироблення власної методології як функціонування, так і державної підтримки фермерських господарств.

Відтак вважаємо, що пріоритетом державної аграрної політики має стати підтримка фермерських господарств шляхом:

- створення спеціалізованої кредитно-фінансової системи, яка б обслуговувала фермерські господарства;

- надання доступу фермерським господарствам до пільгових кредитів з частковою компенсацією відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами;

- фінансової підтримки діяльності фермерських господарств шляхом реалізації механізмів фінансового лізингу;

- здешевлення страхових послуг за рахунок державної підтримки організації функціонування спеціалізованого ринку страхових послуг;

- створення кредитних кооперативів, які б обслуговували малих суб'єктів господарювання аграрного виробництва.

Важливим питанням при вирішенні проблем подальшого розвитку фермерських господарств є створення кредитних кооперативів та об'єднання фермерських господарств під керівництвом органів місцевого самоврядування у сфері надання фермерського кредиту, призначенням якого має стати задоволення потреб у сільськогосподарському кредитуванні. Позики мають видаватися створеними кредитними сільськогосподарськими кооперативами, якими володіють і управляють безпосередньо позичальники-фермери. У свою чергу, уряд здійснюватиме контроль за діяльністю кооперативів. Суб'єкти аграрного виробництва повинні отримувати кредит утвореному Земельному банку або в кредитних сільськогосподарських кооперативах. Кредитні кооперативи на селі можуть видавати довгострокові кредити на придбання земельних ділянок за умови зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, придбання сучасної сільськогосподарської техніки тощо. Крім того, вони можуть видавати короткострокові та середньострокові кредити переважно на потреби операційної діяльності.

Система фермерського кредиту повинна базуватися на укрупненні районів. Наприклад, із 20 районів Черкаської області для безперебійної діяльності аграріїв вистачить 10 кредитних кооперативів за умови функціонування Земельних банків, що формують кредитні фонди шляхом продажу цінних паперів – облігацій і векселів – на загальнонаціональних фінансових ринках. Такі цінні папери фактично матимуть статус державних, хоча і не будуть гарантованими урядом на випадок несплати. Це забезпечить системі державного кредиту доступ на фінансові ринки та можливість придбавати фонди для позик на вигідних умовах. Відсоткові ставки за такої системи повинні суттєво різнитися від тих, які пропонують комерційні банки, і бути співставними з рентабельністю виробництва фермерських господарств зокрема та суб'єктів аграрного виробництва в цілому. Тому обслуговуватися в таких фінансових установах повинні виключно сільськогосподарські товаровиробники.

Водночас альтернативним джерелом сільськогосподарських кредитів повинні залишатися комерційні банки, які мають кредитувати сільськогосподарські підприємства на умовах здорової конкуренції із кредитними кооперативами. Як джерела фермерського кредиту, банки мають певні переваги. Вони, зокрема, пропонують весь спектр фінансових операцій у господарських та особистих цілях, їх персонал добре знає сільськогосподарську специфіку. Однак прагнення банків тримати свої фонди в швидко реалізованій формі змушують окремі з них скорочувати терміни виплати позик. Для банків сільськогосподарський кредит пов'язаний з меншими витратами та ризиком, ніж інші види позик, а тому входить унайдохіднішу частину їх позикового портфеля. Внаслідок цього комерційні банки залишаються одним з головних кредиторів фермерських господарств. Також активну роль у кредитуванні фермерів повинні відігравати страхові компанії, оскільки вони для сільського господарства є одним із провідних ринків інвестицій.

Світовий досвід підтримки фермерських господарств свідчить, що важливу роль у цьому процесі відіграє селянська адміністрація, яка на правах агентства входить до складу Міністерства сільського господарства, надаючи кредити тим фермерам, власникам і сільським жителям, які не змогли знайти інших джерел фінансування. Така селянська адміністрація пропонує кредити декількох видів, зокрема – для придбання, вдосконалення або розширення ферм, розвитку водного господарства, а також рефінансування наявного боргу. Такі позики видаються під фермерську власність. Короткострокові та середньострокові кредити можливі за поточними позиками. Фермерам в офіційно оголошених зонах стихійного лиха, а також тим, хто потрапив при цьому в скрутне економічне становище, може бути надано надзвичайний кредит.

Фермери, які бажають звернутися до згаданої вище фінансово – кредитної установи, повинні враховувати дві обставини: по-перше, заяви на кредитування приймають тільки від тих, хто не зміг ніде отримати позику під прийнятний для них відсоток, а по-друге – позика може бути видана за умови наявності економічної гарантії її погашення, що потребує подання фермерами розгорнутого звіту про його фінансовий стан.

Зокрема, у США фінансово-кредитну підтримку надає товарно-кредитна корпорація. Це агентство, яке входить до складу Міністерства сільського господарства США та створене з метою реалізації урядової політики з підтримки цін на сільськогосподарську продукцію. Хоча корпорація не є суто фінансовою установою, вона сприяла розширенню доступу фермерів до джерел капіталу. Загальний обсяг кредитів залежить від урядових програм у

галузі сільського господарства і від участі фермерів у їх здійсненні, забезпечуючи таких позичальників позиками на ряд товарів завстановленими відсотковими ставками окремо для кожного з них. Виходячи з розміру ставки, визначається мінімальний рівень цін товарів для фермерів, задіяних у відповідній програмі. Якщо на певний товар передбачена позика для підтримки цін, то товар стає запорукою і фермер отримує позику за відомою відсотковою ставкою.

Торговці та посередники, що постачають для фермерів добрива, корми, сировинну техніку, також надають кредитні кошти своїм клієнтам. Цей вид діяльності не є для них основним, а використовується лише для залучення продавців і покупців. Вони надають позики, зазвичай, на невеликий термін і під високі відсоткові ставки. Кредити торговців і посередників бувають декількох видів. Для придбання техніки та інших капітальних закупівель застосовуються торговельні контракти та прості векселі терміном на кілька років. Постачальники сільськогосподарської техніки часто пропонують спеціальні комплекси фінансових умов, стимулюючи закупівлі в міжсезоння. Для кормів, добрив та інших некапітальних ресурсів поширений порядок відкритого рахунку на 30 днів, який може продовжуватися у певних випадках при нарахуванні відсотків. Тут широко використовуються знижки. Наприклад, може надаватися знижка 1 % або 2 %, якщо рахунок сплачено протягом 10, а не 30 днів. Рішення про те, чи заплатити раніше та скористатися знижкою, або ж платити в строк, залежить від вартості кредиту, який буде потрібно взяти, щоб заплатити раніше терміну. При 2 % знижці фермерам, які мають можливість позичити гроші за ставкою менше 37 %, варто саме так і вчинити. Одновідсотковою знижкою користуються ті фермери, які можуть отримати позику за ставкою менше 15 %.

Важливим джерелом кредитних ресурсів для фермерів є приватні особи. При цьому в одних випадках останні непогано розуміються на специфіці сільського виробництва та висувають прийнятні умови кредиту, в інших – навпаки: недосконале знання специфіки галузі породжує необґрунтованість умов. Але, як правило, більшість таких кредиторів не в повній мірі володіють питаннями фінансування, вбачаючи у боргових платежах і відсотках головне джерело своїх доходів, а тому вимагають погашення кредиту у мінімальні строки.

У випадках надання кредиту продавцем нерухомості зазвичай використовується такий інструмент, як договір про продаж із застосуванням розстрочення. За цим договором продавець зберігає за собою право власності, а покупець сплачує перший внесок і потім періодично здійснює платежі основного боргу та відсотків. Незважаючи на те, що юридично продавець не

позбавляється права власності на землю до тих пір, поки не виплачена вся сума договору, покупець фактично вступає у власність ділянкою негайно після укладання угоди. Для продавця такий договір у розстрочку вигідний з точки зору сплати прибуткового податку, оскільки дохід від угоди надходить протягом декількох податкових років.

Також у США з 30-х років успішно діє спеціальна фермерська програма, мета якої полягає у вирішенні наступних питань: 1) регулювання фермерських цін, доходів і обсягів виробництва; 2) охорона та правильне використання ґрунтів і водних ресурсів; 3) організація наукових сільськогосподарських досліджень; 4) забезпечення фермерського кредиту, страхування врожаїв тощо. У кінцевому рахунку, сутність фермерської політики зводиться до зростання фермерських доходів.

На наш погляд, цей досвід має кілька важливих позитивних позицій, що визначають дієвість кредитування фермерських господарств. По-перше, це контроль уряду за діяльністю асоціацій виробничого кредиту, асоціацій земельних і комерційних банків, страхових кампаній, адміністрацій сільськогосподарського будівництва, торгово-кредитних корпорацій, постачальників і посередників, приватних осіб і інших підприємств. По-друге, сама система є цілісним механізмом, в якому беруть участь всі, хто має вільні кредитні ресурси. По-третє, при цьому успішно реалізується спеціальна фермерська програма, політика якої зводиться до того, щоб всебічно сприяти зростанню фермерських доходів.

Висновки. На сучасному етапі розвитку економічної системи України та проведення реформ в аграрному секторі малі сільськогосподарські форми – фермерські господарстванабувають все більшої ваги. Однак їх ефективний розвиток і перетворення в активний елемент економічного механізму держави неможливий без належної державної підтримки та розробки моделей і механізмів кредитної підтримки як на державному рівні, так і на рівні фінансово-кредитних установ. Висвітлений у статті досвід фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств і його адаптація до вітчизняних умов дозволять оптимізувати доступ таких суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів, покращать загальний рівень їх кредитного забезпечення та сприятимуть їх сталому розвитку, наслідком якого стане ефективний розвиток економіки країни.

Література

1. Башлай С. В. Визначення джерел кредитного забезпечення сільського господарства. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 3. С. 248–252.

2. Власюк С. А., Бондаренко Н. В. Фінансово-кредитне забезпечення підприємницьких структур аграрної сфери в умовах євро інтеграційних процесів. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації*: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький університет управління та права. 2015. С. 50–53.
3. Гарбар В. В. Сучасний стан та тенденції розвитку фермерських господарств. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2014. Вип. 84. С. 214–221.
4. Данкевич М. В. Україні скоротилася кількість фермерських та особистих селянських господарств. *Вісник «Фермер України»*. URL: <http://www.farmer-ukr.com/?p=4184>
5. Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. *Урядовий портал*. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250264679&cat_id=244274160
6. Непочатенко О. О., Бечко П. К., Бурик А. Ф. та ін. Кредитування селянських (фермерських) господарств. Організація і функціонування фермерських господарств. Навчальний посібник. Київ : ЗАТ «Нічлава», 2002. С. 202–205.
7. Про селянське (фермерське) господарство: Закон ВРУ № 2683-ХІІ від 14.10.1992. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2009-12>.
8. Сидор Г. В. Бюджетна політика у розвитку фермерства. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 392–396.
9. Сільське господарство України за 2016 рік. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
10. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации. Кооперативное издательство. Москва, 1925. С. 86–92.
11. Чаянов А. В. Основные идеи и формы организации крестьянской кооперации. Избранные произведения. Москва, 1989. С. 181–184.

References

1. Bashlai, S. V. (2014). Determination of credit support sources of agriculture / S.V. Bashlai. *Stable development of economy*, 2014, no. 3, pp. 248–252 (in Ukrainian).
2. Vlasiuk, S. A., Bondarenko, N. V. (2015). Financial and credit support of entrepreneurial structures of agrarian sphere in the conditions of euro integration processes. Collection of abstracts of II International Scientific and Practical

Conference. "Strategic directions of social-and-economic development of the state in the conditions of globalization". Khmelnytskyi, 2015. pp. 50–53 (in Ukrainian).

3. Harbar, V. V. (2014). Current state and tendency of the development of farming enterprises. *Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture*, 2014, issue 84, pp. 214–221 (in Ukrainian).

4. Dankevych, M. V. (2014). The number of farming and private peasant farms were cut down in Ukraine. *Bulletin "Farmer of Ukraine"*. Accessed at <http://www.farmer-ukr.com/?p=4184> (in Ukr.).

5. The concept of development of farming enterprises and agricultural cooperatives for 2018-2020. *Government portal*. Accessed at http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250264679&cat_id=244274160 (in Ukr.).

6. Nepochatenko, O. O., Bechko, P. K., Buryk, A. F. et al. (2002). *Crediting of peasant (farming) enterprises. Organization and functioning of farming enterprises. Textbook*. K.: CJSC "Nichlava", 2002. Pp. 202–205 (in Ukrainian).

7. On peasant (farming) economy: Law of Verkhovna Rada of Ukraine No.2683-XII of 14.10.1992. Accessed at <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2009-12>. (in Ukr.).

8. Sydor, H. V. (2013). Budget policy in the development of farming. *Stable development of economy*, 2013, no. 4, pp. 392–396 (in Ukrainian).

9. Agriculture of Ukraine for 2016. Statistical collection [Electronic resource]. State Statistics Service of Ukraine. Accessed at http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (in Ukr.).

10. Chaianov, A. V. (1925). *Short course of cooperation. Cooperative publishing house*. Moscow, 1925. Pp. 86–92 (in Russian).

11. Chaianov, A. V. (1989). *Main ideas and forms of organization of peasant cooperation. Selected works*. Moscow, 1989. Pp. 181–184 (in Russian).

Аннотация

Бечко П. К., Барабаш Л. В., Власюк С. А., Бондаренко, Н. В.

Путисовершенствования финансово-кредитной поддержки фермерских хозяйств

Фермерские хозяйства еще в досоциалистический период были основой функционирования отечественной аграрной отрасли. Сейчас же, в условиях реформирования и построения эффективного сельскохозяйственного сектора экономики Украины, они снова приобретают все больший вес.

Именно поэтому актуальность все большую актуальность приобретает вопрос поиска возможных путей улучшения кредитного обеспечения фермерских хозяйств как со стороны государства, за счет разработки и внедрения программ государственной

поддержки фермерской деятельности, так и с стороны финансово-кредитных институтов – банков, страховых компаний и т.д.

Сейчас в Украине фермерские хозяйства является одной из самых многочисленных форм хозяйствования в аграрной сфере, которая имеет относительно устойчивую тенденцию к росту. Однако особенностью таких субъектов хозяйствования является низкий объем земельных угодий, находящихся в их распоряжении, который имеет тенденцию к снижению. Поэтому фермерские хозяйства в последнее время все больше приобретают характеристики семейных хозяйств.

Экономика Украины и сегодня ориентирована преимущественно на большие сельскохозяйственные предприятия. Соответственно, именно они имеют открытый доступ как к финансовым ресурсам со стороны государства, предусмотренным соответствующими программами на поддержку отрасли, так и к кредитным средствам, которые предоставляются банками и другими финансово-кредитными учреждениями. Данный дисбаланс приводит к тому, что фермерские хозяйства Украины имеют преимущественно растениеводческую специализацию, где можно быстрее получить прибыль от деятельности, а также высокую долю материальных затрат в себестоимости продукции.

В ходе исследования был проанализирован мировой опыт финансово-кредитной поддержки фермерских хозяйств, вследствие чего были определены приоритетные направления ее оптимизации в отечественных условиях. Это, в частности, возможно за счет создания специализированной кредитно-финансовой системы, которая бы обслуживала фермерские хозяйства; предоставления доступа фермерским хозяйствам к льготным кредитам с частичной компенсацией процентной ставки по привлеченным в национальной валюте банковским кредитам; разработки и внедрения адаптированных к возможностям фермеров механизмов финансового лизинга; удешевления страховых услуг за счет государственной поддержки организации функционирования специализированного рынка страховых услуг; создания кредитных кооперативов, которые занимались бы обслуживанием малых субъектов хозяйствования аграрного производства.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, сельскохозяйственная кооперация, кредитные кооперативы, государственная поддержка фермерских хозяйств, кредитная поддержка фермерских хозяйств.

Annotation

Bechko P. K., Barabash L. V., Vlasiuk S. A., Bondarenko N. V.

Way for improving financial and credit support of farming enterprises

Farming enterprises were the basis of the functioning of domestic agrarian sector even in the pre-socialist period. Nowadays, they become more significant again in the context of reforming and building of an efficient agricultural sector of Ukraine's economy.

That is why the issue of finding possible ways to improve credit support of farming enterprises both from the state through the development and implementation of the programs of state support of farm activity, and from the part of financial and credit institutions – banks, insurance companies, etc. is becoming relevant.

Currently, farming enterprises in Ukraine are one of the most numerous forms of farming in agrarian sector with a relatively steady growth tendency. However, a special feature of such

entities is a low amount of land being in their possession which tends to decrease. As a result, farming enterprises have recently become more and more similar to family farms.

Ukraine's economy is oriented even today to large agrarian enterprises. Accordingly, they have open access both to financial resources from the state, provided by the relevant programs for supporting of the industry, and to credit costs provided by banks and other financial and credit institutions. Such disbalance causes the fact that farming enterprises in Ukraine have predominantly a crop specialization, where it is possible to get profit from activity faster, as well as a high share of material costs in the cost price of manufactured products.

World experience of financial and credit support of farming enterprises analyzed during the research gave the opportunity to distinguish priority ways of its optimization in domestic conditions. This, in particular, is possible due to creation of a specialized credit and financial system that would serve farming enterprises; providing farming enterprises with admission to privileged credits with a partial compensation of interest rate by bank credits attracted in national currency; developing and implementing of financial leasing mechanisms adapted to farmers' possibilities; reduction in cost of insurance services at the expense of state support of functioning organization of a specialized market of insurance services; creating of credit cooperatives that would serve small farms of agrarian production.

Keywords: farming enterprise, agricultural cooperation, credit cooperatives, state support of farming enterprises, credit support of farming enterprises.

УДК 338.43:664.1

DOI 10.31395/2415-8240-2018-93-20-32

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА БІОЕТАНОЛУ ТА БІОДИЗЕЛЯ В УКРАЇНІ

**А. В. Доронін, кандидат економічних наук
Національна академія аграрних наук України**

Проаналізовано кон'юнктуру ринку пального в Україні. Виявлено щорічне зростання цін на пальне в квітні та вересні, що співпадає з основними польовими роботами в сільському господарстві – посівною та збиральною компаніями. Визначено чинники формування конкурентоспроможності альтернативних видів пального. Доведена необхідність і економічна доцільність виробництва і використання біоетанолу та біодизеля в контексті стратегії розвитку АПК України.

Ключові слова: біоетанол, біодизель, цукрові буряки, ріпак, собівартість, ціна.

Постановка проблеми. Україна володіє значними обсягами земельних ресурсів для ведення сільськогосподарського виробництва і здатна не лише